چەند لاپەڕەییێک لە مێژوو و ژیانی و فۆلکلۆری هۆزی «گڵ»

عبداللطیف عبدالمجید گلی

سەرەتاییکی پێویست

مەبەستم لە نووسینی ئەم وتارە، نە ژیاندنەوەی گیانی هۆنرایەتی یەو نە شانازی‌کردنیشە بە بن و بنەچەی خۆمەوە، تاکە مەبەستم لادانی پەردەیە لە ڕووی لایەنێکی ژیانی بەشێك لە تیرەکانی کورد کە ئەوانەن بە هۆزی (گل) ناویان دەرکردووەو لە ناوچەی (گل)دا دەژین.

ئەگەر لەناو هەموو گەلی کوردیش دا ئەم هۆزەم دەسنیشان کردبێ بۆ لەسەر نووسین، تەنیا لەبەر دوو شتە:

یەکەم ئەوەیە کە لەمیان زۆر زیاتر شارەزام تا لە هەر هۆزیکی تر، دووهەمیش بەجێ هێنانی ڕاسپێری‌ییکی باوکی خوالێ خۆشبووم (عبدالمجید محەمەد بەگ جان وەیس بەگ)ە کە زۆری مەبەست بوو شتێ لەسەر ئەم هۆزە

بنووسری‌و به ئاواتـەوە بوو خۆی بینووسیّ‌و تا بەرەحمەتی خوایش چوو هەر دووپاتی دەکردوە.

خۆ ئەگەر لە لایەکی‌کەشەوە هەر کەس وتاریکی باش و ڕاست لەسـەر هۆزو ناوچـەکـەی خۆی بلاوکاتەوە، لەپاش چەنـد ساڵ کەرەسـتـەیـەکی باشـمـان لە بارەی هۆزە کوردەکـان و ناوچـەکـانی کوردستان دیتەبەردەست کە هیچ مێژوونوسێك بە تەنها شتێکی وای پیّ ئامادە ناکریّ.

گل: ـ هەرێمێکی زۆر کۆنە، دەکەوێتە نێوانی دوو شیوی ئاوداری بەنـاوبـانـگ؛ یەکـەم «ئـاوەسـپـی» کە لای خۆرهەلاتی‌یەوە شۆڕ دەبێتەوە تا باشوری، ئەم چەمە ئاودارە کە زستـانـان ئاوێکی زۆر وێـژی هەیـەو هاوینـان ئاوێکی کەم، بەشـێـکـی زۆری دێـیـەکـانـی دەوروبـەری (طـوزخـورمـاتـو) ئاودێری دەکـات، سەرچاوەی ئەم شیوە چیاکانی سەنگاوە.

دووەم ئاوی «ڕۆخـانـەیـە» کە لە دەورو بەری طاوغ (داقـوق) پێی دەوتـریّ «طـوغ شایی»، ئەم ئاوە دەکـەوێتە لای باکوری‌یەوەو دێ بۆ خۆرئاوای‌و سەرچاوەی ئەم شێوە، چەمەکانی ناوچەی سلێمانی‌یە.

هەرێمی گل بریتی‌بوو لەم دێیانە:

(گـل، کۆرمـۆر جان وەیس بەگ، کۆرمـۆر علی خان بەگ، کۆشـك، ئاوبـاریـك، فەرهاد بەگ، بەهرام بەگ، کانی قادر میران بەگ کەلاوە قەلای عاشور، سوفی رەزا، دارتـو، ئەحمـەد بەگ... وچەند دێی‌تر...) کە دەکەونە دەوروبەری چیای «جەوەل ناساز»و «خۆرنەوەزان».

تیـرەی (گـل) تیـرەیێکی کۆنی کوردە لەم دێیـانـەدا، دادە نیشتن و بریتی بوو لە چەند خێل و بنەماڵەیەك «جان وەیس بەگ، فەرهـاد بەگ، بەهـرام بەگ، میـران بەگ (باخەوەنی)، کۆیخا عاشور».

مێژوونوسان ڕۆشنیان نەکردوتەوە کە ئاخۆ لە بنەرەت دا تیـرەی «گـل» لە «گیـل» = (گیـلان)ەوە هاتووە.. چۆنیش هاتـووە؟ یاخۆ لە «گـوللی»یـەوە هاتووە... یان هۆزیکی سەربـەخـو بوونـە لە بنـارگـل. لەبـەر ئەوەی زۆربـەی بنـەمـالـەکـانی تیـرەکـە نەخـوێنـدەوار بوون، شتی کۆن دەربارەیان زۆر کەم دەزانریّ.

مێژوونوسان باسی (گل) = (گیل) = (گیلان)یان بەم شێوەیە کردوە:

گیــل: ناوی نەتـەوەیـەکـە لە گیـلان نشتـەجێن (لغت نامـە)ی دهخـدا لە پراوێـزی قاموسی (برهان قاطع)ی بە ڕاست کردنـەوەی دوکتـور معین وەرگـرتـوە، هەروەها دەڵیّ (معجم البلدان)ی (یاقوت الحموی) نووسیویە: ـ

کە ناوی چەند هۆزێکە لە ولاتی گیلان، لە چیاکانی باکور، واتا: لە خلخال و تارم دا دەنشین، یونانی کۆن بە (کـادوسی)یـان ناو بردوون، وەك لە (جـوگرافیای سیاسی) کیهان ل ٢٦٣دا ڕوون کراوتەوە.

لە (شـاهنـامـەی فردوسی)دا بە واتای ئازاو دلیر هاتوەو، زۆر جار لە ئەدەبیاتی فارسی‌دا، لە شیعردا وشەی (گیل)و (دیلم) بە مەجاز بە واتای ئازاو دلیرو جنگاوەر بەکارهاتووە.

ئەم وشەی (گیل)ە، لە زمانی عەرەبی‌دا بووە عەرەبی، بە (جیل).

هەروەها بەم واتایانەی خوارەوەیش هاتووە:

١ ـ بە فارسی بە جۆرە گوێزێك دەلێن کە بە عەرەبی (زعرور)ە.

٢ ـ ناوی گونـدێکـە لە دەوروبـەری (بـەغـدا) نزیکی (مدائن)ە عەرەب پیی‌دەلێن (جیل).

٣ ـ ناوی گونـدێکـە لە گونـدەکـانی (خـودا بەندەلو) لە ناوچەی (زنجان).

٤ ـ ناوی (ابن گیـلان شای گاوبـارە) ـ گاوبـرا سەر زنجیـرەی شایـانی گاوبـارە بووە، پایتـەختـەکـەی (گیلان) بووە، گاوبارە خۆی لە ساڵی ٧٥ی هیجری‌دا مردووە.

٥ ـ ناوی تیرەیەکە لە هۆزی (کلهور) لە کوردستان.

٦ ـ ناوی شێـوێنێکـە لە دەوروبـەری (کـرمـانشـاە) لە نزیکی (قەسر شیرین)ەوە.

٧ ـ بیّ‌گـومـان مایـەی شانـازی‌یـە بۆ هەمـوو یەکێك لە هۆزی گل، مێژوونوسێکی وەك خواڵی‌خۆش بوو عباس

العـزاوی لە کتێبـە بە ناوبـانگـەکـەیدا (تأریخ العراق بین احتـلالین - مێـژووی عیـراق لە نێـوان دوو داگیـرکـرانیدا [داگیـرکـرانی لە لایـەن عوسمـانیو داگیـرکـرانی لە لایەن ئینگلیزەوە] دەگێڕێتەوەو دەڵێ:

شێخ عەبدولقادری گەیلانی پیری تەریقەتی قادری لە کوردستـان و وڵاتـانیتـرا، خەڵکی هەرێمی گلە. ئەمـەش دەقی تەواوی نووسراوەکەی بە کوردی:

«بنـەمـاڵـەی گەیـلانی بنەماڵەیێکی کۆنن، سەرەتایان بە پیـری گەورەی تەریقـەت شێـخ عەبـدولقـادری گەیـلانی دەس پێدەکات کە لە ساڵی ٥٦١ کۆچیدا کوچی دوایی کردووە. ئەم زاتە لە ناوچەی گلەوە لە هەرێمی کەرکووك هاتووەتە بەغدا». [١]

هەر لە جێگـایـەکیتـر یاقـوت الحمـوی لە (معجم البلدان)دا دەڵێ:

(جیل: ئەمانە خەڵکی جیلانن، وە جیل: گوندیکە لە دەوروبـەری بەغـدا نزیـکـی «مـدائـن» دوای زراریـن پێیدەڵێن: «گیل» [٢] وابن الحجاج پێیگوتوە (الکال) بەم شێوەیە:

لعن الله لیلتی بالکالِ

انها لیلة تعر اللیالي

(ئەبو العز ثابت کوری منصور کوری المبارك الجیلي المقري خەڵکی ئەو وڵاتەیە).

هەروەها ئەمیر (شەرف خانی بەتلیسی) کە لە (١٠٠٥ - ١٥٩٦)دا کتێبـەکـەی دوا هێنـاوە کاتێ کە لیستـەی ئەو کوردانە دەداتە قەڵەم لە پانایی خاکی ئێران دا بڵاوبوونەوە، لەدواییدا نووسیویە:

(لـە خوراسـان دا تیـرەیێکیتـری کوردیش هەیـە پێی دەوتـرێ «گیـل» کە لە سەردەمی شاە «تـەهـمـاسـبی سەفـەوی»دا ٩٣٠ - ٩٨٤ك، ١٥٢٤ - ١٥٧٦زا دا، سەرداری ئەم عێلە (شەمسەددین بەگ، بوو).

هەروەها لە (عشائر العراق الکردیة)ی عباس عزاویدا ناوی گل هاتووە. [٣]

جگـە لەم سەرچـاوە مێـژوویی‌یـانـە (سـاڵنامەی دولتی عوسمانی) ساڵی ١٣١٠ هیجری - باسی (گیل) دەکا، کە مرکـزی ناحیـە بووە سەر بە سنجـاغی کەرکـوك، وە لە تقسیماتی ئیداری ملحق بە کەرکوك بەم شیوەی خوارەوە هاتووە:

گوند	ناحیه	
١٣٣	-	نفس کرکوك
٢٧	١	ملحه
١٢	١	طوزخورماتو
٣٠	١	آلتون کوپری
٥٠	١	گیل
١٠٠	١	شوان

لەبەر گرنگی هەرێمی (گل)و تێدا بوونی چەند چاڵە نەوتی، دەوڵـەتی عوسمـانی زۆر بایـەخی بە تیـرەی «گل» داوە، کە دەکەوتە کەوانی ئەم تیرەیانەوە، کەوا ئابلوقەیان دابون:

- لای باکوری خۆرهەڵاتی‌یەوە، زەنگەنە.
- لای باکوری خۆرئاوایی‌یەوە، جەباریو شیخان.
- لای باشوری خۆرهەڵاتی‌یەوە، داودەی کوردستان.
- لای باشورەوە، داودەی خواروو.

بەڵام لە سەردەمی حوکمـومـەتی عوسمـانیدا بە هۆی دەسـەڵاتی ئایینی بنـەمـالـەی شیـخ عبـدالـرحمـانی تاڵـەبـانی‌یەوە، هەندێ لە نەوەکانی تاڵەبانی لەو دەوروبەرە چەند گوندێکیان پەیداکردو، کەوتنە شەڕەوە لەگەڵ بنەماڵە (برزنجی)یەکان کە بە شیخێتیو دەرویشی‌یەوە کەوتبونە ناو تیـرەی (شیخـان)و لە قەرەچێـوار دادەنیشتن، لەم شەڕەدا (شیـخ حوسین)ی بەرزنجی برا گەورەی (شیـخ حەسـەن قەرەچێـوار) لەلایـەن تاڵـەبـانی‌یـەوە کوژراو، لەو ناوەدا تیـرەکـانی گل و شیخـان و داودەو جەبـاری پشتیـوانیـان لە

شێخانی بەرزنجی کرد.

هەر کە ئیستعماری ئینگلیز وڵاتی خواروی عیراقیان داگیرکردو گەیینە قەرەخان (جەلولاء).. شیخ حەمیدی تاڵەبانی و خزمەکانی چونە بە پیریانەوەو دەوڵەتی ئینگلیز دەسەڵاتی شیخ حەمیدی تاڵەبانی زۆر بەهێز کردو، لە سەرەتادا کردی بە قائیم مەقامی کفری و ئنجا کورەکەی لە جێ داناو ئەوی بردەوە گل و هەرێمی گل ناونرا (ناحیە)و دائیرەکەی برایە (چەم سورخاو).. پاش ئەوەی (سەید محەمەدی جەباری).

ئەم ناحیەیەی سوتاند، جا گوێزرایەوە (قادر کرم)و (گل) کرا بە (قەزا). مەرکزی قەزای گل سەردەمێ برایە (لەیلان)و سەردەمێ برایە (طاوق)و پاشان برایە (طوزخورماتو).[٤]

لە بارەی هێرش بە سەر ناحیەی (جەم سورخاو)، عەولقادر گوڵشەن جەباری کە یەکێکە لە پیاوە سەربەدەرەوەکانی جەباری و خزمی سەید محەمەدی جەباری یەو ئیستا نابینابووەو لە گوندی (عەلی مستەفا) دائەنیشێ، ئەگێڕیتەوە ئەڵێ:

کە سەید محەمەدی جەباری هێرشی بردە سەر ئەو ناحیەیە، کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەندو شێخ مستەفای کوری سەید عەولقادری گولەنەبری بەرزنجیش لە گەڵیا بوون.

ژمارەی هێرش بەرەکان ٤٠٠ سوار بوو، منیش یەکێك بووم لەوان. دوای گەرانەوە لە هێرش بردنەسەر ناحیەکەو سووتاندنی مەرکەزەکەی لە رێگادا لووتمان بوو بە لووتی کاروانێکی میری یەك، ئەویشمان رووت کردەوەو چەك و ئازووقەو جل و بەرگێکی زۆرمان لێ سەندن. لە ئەنجامی ئەو هێرشەدا فرۆکەی ئینگلیز هاتن بۆ بۆردمان کردنمان.

١٦ کەس لە دێی (پاریاوڵە) لە ناوچەی جەباری شەهید بوون.

هەر ئەم سەید محەمەدەش بوو برایم خانی دەلۆ پەنای هاوردبوە لای و ئەویش ناردی بۆ لای شێخ مەحموودی حەفید لە (داری کەلی) پێش ئەوەی دەس بکا بەشۆرشەکەی.

هەر لە جێگایەکی تر د. موکرم تاڵەبانی لە کتێبی (ابراهیم خان ثائر من کردستان) دەڵێت: -[١]

«لەو بەری چەمی ئاوەسپی یەوە، شیخ حەمیدی تاڵەبانی لە تۆڵەی شیخ وەهابی کوری دا، کە لە دەشتی قەرەئۆغلان کوژرا بوو، هێزی خۆی کۆدەکردەوە بۆ یارمەتی دانی ئینگلیزەکان و ئەم شیخ حەمیدە لە ماوەیێکی کەم دا لە سەردەمی عوسمانی یەکان دا، زەوی‌وزارێکی زۆر بەپیت و بەرەکەتی لە سەرۆك خێڵەکانی گل زەوت کردبوو. بە هۆی ئەوەوە سەدان کەس لەو خاوەن موڵکانەو لە جووتیارەکانی هۆزی گل هەڵاتبوون بۆ کەرکووك بەدوای کارێك دا دەگەران پێی بژین، شیخ حەمید کە توانی جێ‌پێی خۆی لەناو هۆزی گل دا جێ‌گیر بکات، ویستی زەوی‌وزاری شێخە بەرزنجی یەکانی قەرەچێوارو زەوی‌وزاری ئاغاکانی داوەدیش داگیر بکات.

لە رێگای ئەم هەوڵ و تەقەلای یەیدا، شێخ سەمەدی برای بە دەستی شێخ حسێنی قەرەچێوار کوژراو ئەویش لە تۆڵەیدا، شێخ حسێنی قەرەچێواری کوشتەوەو لەو لاشەوە دێهاتی داوەدەی ئاگر تێ‌بەرداو گەلێ لە دانیشتوانی کوشت.

پاش کشانەوەی تورکەکان و هاتنی ئینگلیزەکان شێخ طالبی کوری شێخ حەمیدیان کرد بە مدیری ناحیەی گل و شێخ حەمیدیش دەستی هاوکاری بۆ درێژکردن و ئەوانیش جڵەویان بۆ شۆرکرد زەوی‌وزاری کێ داگیرکا بیکات».

بەم جۆرە ناوی گل مایەوە... بەڵام تاڵەبانی یەکان بە هۆی ئەوەوە کە گلەکان یارمەتی بەرزنجی یەکانیان داو، لەگەڵ جەباری یەکان دۆست بوون، هەموو گوندەکانیان داگیرکردن و دەربەدەریان کردن... هەندێ ماڵیان مایەوە تا ساڵی ١٩٣٠زا کە شەری ئاوباریك لە نێوانی شێخ مەحمودی حەفیدو هێزی دەوڵەت و ئەو تیرانەی سەر بە دەوڵەت بوون، رویدا، ئەو دوای گلەکان بە تاوانی

هاوکـــاری «محــمـــد بەگی جان وەیس بەگ»[٦] گەورەی هۆزی گل و چەن سەرۆك خێلەکـانی تریـان لەگـەڵ شێخ مەحمــودو هێــزەکــانی لە گونــدەکـان دەرکـران و زۆر لە ڕۆلەکانیان خرانە بەندو زیندان.

ئەم هۆزە لەبەر ئەوەی بەدبەختی زەمان بوو بە دۆستیان زۆرداران بە پاڵ پشـتـی دەوڵـەتـی عوسمـــانیو لەدوایی‌دا ئیستعمـاری ئینگلیـز تەنگیـان پێ‌یـان هەڵ چنی، گەورەی خێلەکانیان بە هەڵاتن دا، هێلانەی ڕۆلەکانیان تێك دان، خەلەو خەرمان و دارو درەختیانیان بە سووتان دا، لەو بنارە دەریـان کردن، پرش و بڵاوەیـان پێ‌کـردن بەنـاو شارو دێو دێهاتی گەرمیان و داودەو جەباریو زەنگنەو شێخان و جاف دا.

بەڵام بە پەنــا بەریو کۆچــەواری ئاراميـــان نەگـرت، گەورەو بچوکیان تۆلەسەندن لە داگیرکەران و دوژمنان بوو بە پیشەیان.

مەحمەد بەگ جان وەیس بەگ گل (١٨٨٥ - ١٩٦٠زا) - سەرۆکـی هۆزی گل - لە دەورانـی عوسمـــانی‌دا، دوای دەرچـــوونـی لە وڵات گل و پەنـــابـــەری لە وڵاتی داودەی گەرميـان و دامـەزرانـدنی لە گونـدی (قـوین پەلـك - شێخ هەوازی)، لە هاوینی ساڵی ١٩٠٧زا نەوتی وڵاتی (گل)ی سووتـــانـــدووە لەگـــەڵ قادر عاشـــورو چەنــد ڕۆڵـەیـەکی هۆزەکـــەیـــان، دەوڵـەتی عوسمـــانی بەنـدیکـرد لە شاری کەرکـــوك و فەرمـــانـی خنکـــانـــدنی داوە، بەڵام بە هۆی دەســـەڵاتی «ســەیـد ئەحمـەدی خانقـاە»و «سـەیـد وەلـەد کاکەیی»یەوە ڕزگاری بووە لە مردن.[٧]

جارێکی‌تر لە ساڵی ١٩٣٠زا، لە شەڕی (ئاوباریك) لە نێـــوانی شێـــخ مەحمـــودی حەفیـــدو هێـــزی دەوڵـــەت و ئینگلیـزەکـان و ئەو تیـرانەی سەر بە دەوڵەت، شان بەشانی شێخ مەحمـوود وەسـتـاوە (خۆیو چەند سەرۆك خێڵەکانی گل و ڕۆڵـەکـانی، ئەحمـەد خالیـد بەگ، سەعـدالله بەگ نصـرالله بەگ، قادر عاشـور، محـەی مخـە، غفور نازەو، پێش ئەو شەڕە بەشـــداری تەگـبـیـــروریـــان کردوە خۆیو سەعـدوالله بگ و سەیـد مەحـمـەدی جەبـاری لەگـەڵ شێخ مەحمود لە گوندی (داری کەلی)دەربارەی هەڵ گیرسانـدنی ئەو شۆرشە).[٨]

لەگـەڵ تیـرەکـانی ناوچـەی گەرمیـان و سەرۆکەکانیان، سەیـد مەحـمـەدی جەبـاریو بەگـزادەی داودە (عزیز عباس ئاغـا، ڕەزای مصطفی ئاغـا، ئیـبـراهیم مەدحـەت ئاغـا، کەریم ئاغا)و شێخ مەجیدی شێخ ڕەزای تاڵەبانی - ئامۆزای شێخ حەمیدی تاڵەبانی لە گوندی (ئاوباریك) لە ناوچەی گل بەشـداری ئەو شۆڕشـەی کردووەو لەوێ برینـدار بووەو لەو شۆڕشـە لەشکـری کورد شکـاوە، شێخ مەحمود ئەسیر (دیـــل) بووە، ئەمـــانیش هەڵاتـــون بۆ ناوچـەی جەبـاریو زەنگەنەو لە کاتی گەڕانەوەی شێخ مەحمووددا لە ئەسیری، مەحـمـــەد بەگ جان وەیس بەگ یەکێـــك بووە لە سەرانی هۆزە کوردەکـان لەگـەڵ سەعـدوالله بەگ گل کە چوون بە پیریەوە لە شاری (کفری)و سێ ڕۆژ لەگەڵی‌دا میوانی ماڵی (ســەیـد موحسن ئاغـای بەرزنجـە) بوون و لەگـەڵ شێخ مەحمود چۆوە بۆ سولیمانی.

لە بەشی دوهـەمی کتێبی (دلیـل تأریـخ مشاهیر الالویة العراقیة/ ١٩٤٧)دا[٩] دەڵێت لە باسی ژیانی (عبدالمجید محمد بگ)ی کوری: «باوکی (مەحمەد بەگی جان وەیس بەگ گل) یەکێکە لە گەورەکانی خێڵی گل و بەوە ناسراوە، کە عەزمی بە هێزەو، نیشتمان پەروەرێکی ڕاستە..».

عزیــز بەگـی حاجی مەحمـــەد گل: - هەر لە دەورانی عوسمـــانی‌دا، لە دوا دوای سەدەی نۆزدەهـــەم، لەگـــەڵ جوامێر ئاغای هەمەوەند دژی دەوڵەتی عوسمانی شۆڕشیان کردووە، وڵاتیان جێ‌هێشتووە چوونەتە (قەسری شیرین)، فەرمـانـدەی هەرێمـەکـە دراوە بە جوامیـر ئاغای هەمەوەندو عزیــز بەگ گل کراوەتـــە یارمـــەتی‌دەری، پاش ماوەیێـــك دەوڵـەتی ئێـران پیـلانێکی دژیـان دروست کردووە، لەپاشا توانویە ڕزگاری بیت و گەڕاوەتەوە وڵات لە جێی خۆی دامەزراوە.

ئەحمەد بەگ خالید بەگ گل: - پاش ئەوەی کە هێزی

کورد چوونە شەڕەوە لەگەڵ ئینگلیزەکان لە شەڕی (شعیبە)دا لەگەڵ خێڵی نامیق علی ئاغای داوده بەشداری لەشکری شێخ مەحمودی کردوە، لەگەڵ سەعدواللە بەگی گل و لەوێ نامق علی ئاغای داودەو شێخ علی قەل بەزەی جەباری شەهید بوون.

شوێنە دیاری‌یەکانی ناوچەی گل: -

ناوچەی گل سەرەڕای ئەوە کە ناوچەیێکی بەپیت و بەرەکەت و پڕ دەغڵ و دانەو باخ و باخاتێکی زۆری تێدایەو بێستانی زوری لێ‌دەکرێ، هەندێ شوێنیشی تێدایە، هەر لە کۆنەوە بە شوێنی ئایینی‌و پیرۆز ناسراون، وەك:

باوەقەتاڵ: زیارەتگایێکی ئایینی‌یە بە سەر لوتکەی چیایەکەوە لە نزیك ئاوایی (کۆرمۆری جان وەیس بەگ)، کانیاوێکی گەراویشی لە پاڵدایە، ئاوەکەی گۆگردی‌یە.

پێشان خەڵکی ناوچەکەو دەوروبەری‌و زۆر لە کاکەیی‌یەکانی هەورامان هەموو ساڵێ دەهاتن بۆ سەر ئەم باوەقەتاڵە بۆ زیارەت و بەرەکەت و دەواریان لێ‌هەڵ دەداو چەند مانگێ لەوێ دەمانەوە، خەریکی کەوچکی دار دروست کردن دەبوون بۆ دۆ خواردنەوەو چێشت خواردن، هەروەها کاسەو تەشی‌و شتی‌تری لەم بابەتەیان دروست دەکردو دەیان فرۆشتن بە خەڵکی ئەو بنارە، هەروەها زۆر لە کاکەیەکانی ناوچەی کەرکوك هەموو ساڵێك دەهاتن بۆ زیارەتی.

وا دیارە باوەقەتاڵ یەکێ لە پیشەواکانی کاکەیی‌یەکان بووبێ.[10]

لە بارەی بیناکردنی ئەم زیارەتگاوە پیرەپیاوو پیرەژنەکانی ئەو بنارە سەرگوزەشتەیێك دەگێڕنەوە دەڵێن: وەختی خۆی جان وەیس بەگی گەورەی سەرۆکی خێڵی گل تووشی دەردێکی پیس دەبێ هەر حەکیمێك دەهێنە سەری بۆی چارناکرێ، ماوەیێکی زۆر لەناو جێگادا دەکەوێ چاوەڕوانی مەرگی خوێ دەکات.

ڕۆژێکیان کە جان وەیس بەگ لە گیان لادا دەبێ‌و خەڵکەکە خەریکی کفن بۆ ئامادەکردن و ئاو گەرم کردن بۆ شۆردنی دەبن، سەیر دەکەن وا جان وەیس بەگ هۆشی هاتەوە بە بەراو ساغ و سەلیم ڕاست بووە لە جێگاو چووە ناو خێڵەکەی پێ‌وتن لەگەڵی بکەونە ڕێ بۆ لووتکەی چیاکەی نزیك ئاوایی، پێ‌یان دەڵێ یەکێ لە خاسانی خوا هاتوەتە خەوی پێی‌وتوە لە جێگەکەی هەڵسێ‌و بچێ بۆ سەر لوتکەی ئەو چیایە، لەوێ شوێن ڕمێك دەبینی تەقاندوویانەو چەقیوە بەزەوی‌یەکەدا، ئەوە نیشانەی باوەقەتاڵی پیاو خاسی کاکەیی‌یە، گۆڕێکی بەسەرەوە بکاتەوە. جان وەیس بەگ لەگەڵ خێڵەکەی‌دا دەڕۆن بۆ سەر لوتکەی چیاکە، دەبینی ڕاستەوا شوێن تیرەکە دیارە چەقیوە بە عەرزەکەدا، لەوێ ماڵێك بە بەردو گەچ بە گۆشتاوی گۆشت گاگیراوە دروست دەکات. تا ئێستاش کەلاوەی ئەو ماڵە هەر ماوە. جان وەیس بەگ کە خۆیشی پاش ماوەیێك دەمرێ هەر لەو ماڵەدا گۆڕی بۆ هەڵ دەکەتن و دەی‌شارنەوە.

گەراو: -

°کانی‌یێکی گەورەی ئاوی گۆگردە، لە داوێنی زنجیرە چیای ناسازەوەیە، لە کۆنەوە گەرۆڵ دەچنە سەری خویانی تێدادەشۆن و پێی چاك دەبنەوە.

سەرچاوەی نەوت: -

ئەو بنارە گەلێ سەرچاوەی نەوتی تێ‌دایە خەڵکی ئەو ناوە هەر لە زووەوە لێ‌یان هەڵ دەگوست و بۆ سووتەمەنی‌و ڕوشن کردنەوەی ماڵ بەکاریان دەهێنا، چەند کەسێك لە خێڵی گل کردبوویان بە عادەت بە کۆڵی ئێسترو بە کاروان لێ‌یان دەبرد بۆ ناوچەی سولەیمانی‌و کوێستان لەوێ لەگەڵ خواردەمەنی‌و کەل وپەلی لەو ناوە ئاڵشتیان دەکرد.

«پیاوانی گل» کەواو سەڵتەیان لەبەر دەکرد، سەریان بە مشکی، قۆلیان بە فەقیانەی سپی‌و ئاوەسی دەبەست، سواری ئەسپ و ماینی بێ ئەنازەو گورج بوون.

«ژنانیان (ئافرەتەکانیان)» کراس و کەوای زەردو سوورو

سوخمەی سورمەداریان لەبەر دەکرد، پشتێنیان بەسەردا دەبەست، لۆتەوانە لە لوت، گوارە لە گوێچك، ملێوانەی مێخەك بەندیان دەکردە مل.

«کورانی هۆز» خاوەن بەهرەیێکی گەورە بوون لە هۆنراوی فۆلکلوریو بەزم و رەزمی شایی و زەماوەن دا، لە کاتی جووت کردن و درەو و گێرەو گێشەدا، لە کاتی هەڵ گرتنی خەلەو خەرمان دا، لە کاری ناو مەرەزەو باخ و باخچەو بێستان دا، لە رۆژانی راوە ئاسك و کەروێشك و سۆسك و پوڕو کەودا، لە هۆهۆ بۆ کردنی شوانی مێگەلە مەردا، لە کاتی بێرەکردنی بەهاران، لە هاتو چۆی رێگەی کاروان، لە قسە خوشەکانی دانیشتنی پاش نیوەڕۆی پاڵ سێبەری مزگەوتی گوندەکان، لە گفتوگۆی پیرە پیاوەکان، لە گاڵتەو گەپی شەوانی زستان، لە دەور کوانووی ئاگرو قاوەجاخی دیوەخانەکانی پیاوە گەورەکانیان دا.

هەروا کچانیان لە زەماوندو هۆنراوەی فولکوری بێبەش نەبوون، لە رۆژانی خۆشیدا بە باڵای کورە سوارەکانی تفەنگ لەشان و نیشەك دان لە مل، لە بان ماین و ئەسپی ئاوزەنگی داریانەوە، لە غاردانی شایی و بووك گوێزانەوەدا، لە عیشق و سەودای کورە ئازاکانی هەراو هوریای لەشکریان لە شەری دوژمنانەو لە کاری تەون و تەشی رستن داو لە مەڵونان و مەردۆشین و مەشکەژەندن و پەچەماڵین و لە لایەلایەی ژنان لە کاتی بێشك راژەندن و، هەویر شێلان و دەستار کردن دا، لە هاتوچۆی سەرکای و لە دەرچوونی کۆمەڵ کۆمەڵیان لەگەڵ هەرزەکارەکان بە گۆرانی لەناو دیمەنی دەشت و تەلانی دەورویشتی (باوەقەتاڵ)دا بۆ سەیران و هاوردنی تۆڵەکەو قنگرو پیشیۆك و هەپلۆك لە رۆژانی بەهاردا.

هەروەها هۆنراوی کەلەپووریان پربوو لە هەڵبەستی خۆشەویستی و پێداهەڵدان و شین و شیوەن و لاواندنەوەو چەمەرەبی و کۆتل بۆ ئازیزانی کۆچ کردوو.

و لە ئەم وتارە ئەوەش بەبێ موناسەبەت نازانم کە ئەم چەند وردە بابەتە بگێرمەوە کە پێوەندیان بە هۆزی گل و ئەدەبیاتی ئەم هۆزەوە هەیە:

یەکەم ـ شێخ رەزای تاڵەبانی لە بەیتە شیعرێکیدا ناوی هۆزی گلی بەم جۆرە هێناوە:

ئاخ لە دەس شۆربای سلێمان چاوەش و قاوەی خلە
ئەو دەڵێی ئاوی گەراوە، ئەم دەڵێی نەوتی گلە.

دووەم ـ لە فۆلکلۆری کوردیدا ئافرەتی گل بەم جۆرە وەسفی کراوە:

گل و داودەو زەنگنەو شیخان
ئەم چوار ملەتە ژنیان قێخان[11]

سێیەم ـ وێسو ساووك (١٨٣١ ـ ١٩٠٩) شاعیرێکی کاکەیی بووە، لە گوندی (قەڵخانلوو)ی گەورە لەدایك بووەو، لە (عارەبی کۆیی نزیکی (داقووق) کۆچی دوایی کردووە.

ئەم شاعیرە، ئەم پارچە شیعرەی بە عەلی ئاغای داودەدا وتووە، کە ناوی هۆزی گلیشیتێدا هێناوە:

رەیس هەفتەغار، ئاغای هەردۆ زەن[12]
توخوا عەلیاغا! گۆزەی نەفت وە چەن؟
یەکێ چە[13] **بەرەی «های نەفت.. های نەفت.!» بۆ**
چ تەور وەی تەورە حوکما زەفت بۆ؟[14]
سەت کە بەگزادەو خاڵوانی گلی
عەیبێکت هەیە نەختێ وە ملی[15]

چەند نمونەیێکی هەڵبەستە کەلەپوورەکانی بناری گل

لە مەیدانی شەڕو شۆڕە سواری و پێداهەڵدان

(١)

سواریکم هاتگە لاو لاو ئەرانی
نکەی فەقیانەی شەماڵ ئەیشانی

★

سواریکم هاتگە لەکەڵ گلەوە
وەنوولەی تفەنگ ئاگری کردوە

★

جفتە سوارەکەی کەل مارداری
سینەوەن زیوو، لەغاو مرواری

★

سواریکم هاتگە دیورە نای‌ناسم
قەزای ئەو سوارە، لە دیدەی ڕاسم

★

کەی لەو دیوانە مەردێ بنمانۆ
کورگل ئاو لە دیەی دوژمن بسانۆ

★

هەی داد، هەی بێ‌داد، تەقەی پاناڵ تێ
تەقەی کوڕ گلە، شەوو شەماڵ تێ

★

قەڵای دوژمنە تەواو کریاوە
لە ترس کوڕ گلە سەر نەگیریاوە

★

ئەم دیم کاول بێ، ئەو دیمی پێوە
نرکەی سواری گل قەد نایە لێوە

★

دەسەی فیشەك لغ نیمەی قەوانە
بیدەنە کوڕ گل وەعدەی نیشانە

★

هەڵەیراکەوە حەتاکو بەغا، لە تێل دریابێ
هەر وەسپ و سنای کوڕ گل کریابێ

★

دەن لە تەپلی باز لەشکر خورۆشیا
لە تەقەی پاناڵ زەردی خورپۆشیا

★

ئەوا هاتە بان وەك شنەی شەماڵ
چوار پەل ماینەکەی پڕ کردە لە ناڵ

★

دەس و دەسەسر ئاڵ و دێزەوە
شانی وە تفەنگ نوقڵە ڕێزەوە

★

دایك وە قوربان هەڵەو مەڵەکەی
فیشەك چەپ و ڕاست دەور کەلەکەی

★

ئی بەرو ئەو بەر، دنیام لێ تاڵە
کوڕ گل ڕاو ئەکا، لە کانی ژاڵە

★

پاوەن قودرەت ها لە پاتانا
دوژمن وە بێ خوف دایە لاتانا

★

لە گوێشم نایە دەنگ دلێران
ڕێوی ڕاو ئەکا لە جیاتی شێران

★

لاواندنەوەی مردوو

هەی وەی شێرە
چاوم کوێرە
بۆ ئەو شێرە

★

دەمم فێرە
دیەم کوێرە
بۆ ئەو شێرە

★

هەی وەی شێرە
لەنگەر لەرزێن

میر داوەزین

★

دەس هەڵ ورن

پرچ بورن

★

هەی لاو، هەی لاو

کوڕ زەردە لاو

★

نیەیان لە جاو

بردیان وە تاو

★

نە شێرێ کوشتیـیە، نە شێرەوانێ

یەکێ کوشتیـیە، بزنە لەوانێ

★

نە شێری کوشتیـیە، نە شێرەوانێ

یەکی کوشتیـیە، زوان نازانێ

★

چی غێل ئەسمەرپیچ، تێلا دالاواز

قەومێل کێ دیە؟ سێ لەیل وە بێ ناز

★

لەیلی وە قوربان قەور مەجلووم بوی

تورویش وەك مەجلووم ستارە شورویم بوی

★

کوژیا، کریا وەقەد زینەوە

خوێن هاژەی کردەو کەمەر چینەوە

★

خوشەویستی وڵات

---

(٢)

عەبلە وەخەیاڵ و ماڵ نمە بۆ

دۆست دویر وەتەن و بار نمە بۆ

★

توو خوا محەمەد گلەیی مەکە لم

ئێش وەتەن سەختە فام نەهیشتە پم

★

مەحمەد بەگێ لە قشلە،[٣] دو ساقی بەنە

قەد کەس نازانێ، جورمەکەی چەنە

★

وینەی ئاسکەکان، پوست لە رەزەن کەن

ئەو جاکە مردم رویم لە وەتەن کەن[٤]

★

ئەی باوەقەتاڵ، نەت کرد خوڵکمان

پەنای شارەکان، بیە مۆلکمان

★

لای لای دایك بۆ مناڵ

لای لات بۆ ئەکەم پیر دەروێشان

لە خوام گەرەکە هیچت نە ییشان

★

لای لات بۆ ئەکەم خەو بوەیتەوە

فریشتەی چاکان خەورت کاتەوە

★

لای لات بۆ ئەکەم لە ئێوارەوە

زرەی زەنگڵەت تێ وەگافارەوە[٥]

★

دڵداری

دۆستێ پەی دۆستێ فرە دڵسۆز بێ

وە چیە ئێژێ چەژنت پیرۆز بێ

★

پشوێنەکەی سەرم کەفتە لای ملم

تازە وە تەمای کوڕ گەورەی گلم

★

یا باوەقەتاڵ، یا پشت وەکاشە

قیلەم نە کوڕی تازە ریش تاشە
★
هە لە یراکەوە حەتا سنجاوی
گشتی وە قوربان کوڕ صەلتە ماوی
★
دوەسی چەرمگ خوت بووە نیشانم
یتەوە باعیث ئیش و فرمانم
★
مشکی‌یەکەی سەری حاشیەکەی بازە
ە خۆی حەز ئەکات، باوکی بەرازە
★
یەزەڵ یەزێومەن،(٦) یە تویلەدارە(٧)
نە دەر ئەو مالە کوڕ خوێنەوارە
★
داسەکەی دەسی زەرد ئەکاتەوە
گەنمەکەی پشت باغ، گرد ئەکاتەوە
★
دەسگیرانەکەم کورە فەقیەیە
عابە لەسەر شان کتێبی پیە
★
بووم وە قوربان، ئەسپەکەی زێری
حوکم رانینی، ناوچەی هەولێری
★
بووم وە قوربان، راستی چەم چەماڵ
نە با ئەی‌گرێ، نە نووزەی شەماڵ
★
دایك وە قوربان کان و مکانی
جیرەی قوندەرەی بەر پەنجەکانی
★
وە بەرزی باڵام وێستیام وەپاوە
هەر چاوت کوێر بێ چێ‌کم خراوە
★

بێژم وە قیلەم عەمری نەمێنی
تەختەکەی زێری نامەرد ئەی‌سێنی
★
تف لە شەرتەکەت وە بەقاتەوە
دڵەکەم وەتوریا لەلات هاتەوە
★
قوتێ‌کەت بێرە جەغارەی تێ‌کەم
نە تۆ ژن بخواز، نە من شویی‌کەم
★
لە خەڵ بیستمە تۆ ژن ئەخوازی
غەوزەکەی(٨) بەغا نەی‌دەی مرازی
★
هۆیجی کەرەکەت دوو کوڕی بمرێ
قاری لە دڵما کردەتە گرێ
★
مەلایە هاتگە لە شاری عورووس(٩)
مارە ئەورێ وە بێ چارەنووس
★
مەلایە هاتگە لەبەر ئەخوێنێ
دڵ لە دڵدارێل وە زۆر ئەسێنێ
★
مەلا مەورە مارەی نەوەدڵ
دەست و قەڵەمت بچێتە ژێرگڵ
★
مەلا بورە کاری دڵداری
دەست و قەڵەمت گوڵ پیاباری
★
یا وەماڵێ زۆر، یا و گفتەی دەم
ئەگەر ئەتوانی دەرمکە لە غەم
ئەگەر ناتوانی بەس بێژە من هەم
★
یا ئیمام محەممەد، ماڵ وە بەرزەوە

یارم نەکوژی وەدەم لەرزەوە

★

ئاوەسپی هات و بەرزی داران
ڕێگەی بریگە لە بۆرە سواران

★

ئاوەسپی هات و بەرزی ژاڵە
ڕێگەی بریگەی لەو برکە ماڵە

★

ئەو برکە ماڵە وە تیلەکۆوە
گشتم خوش ئەوێ لە بۆنەی تۆوە

★

مانگەشەو خۆشە مانگ خەیلێ بەرزە
دۆست و دەسگیران هەر ئەم شەو فەرزە

★

مانگەشەو خۆشە حیلەی ئەسپی شێ
ئەڵا چەن خۆشە دەسگیران لە دێ

★

لۆتەوانە زەرد، لۆت لەرانەوە
زام کۆنەو نوێم گشت کولانەوە

★

ئەو باڵا بەرزە، ئەو تێل وەسەرە
عالەمی کوشتوە، خوێ بێ خەوەرە

★

باڵاکەت بەرزە، وەك گوڵە بەرۆژە
ڕۆژی نەد دینم، سزای صەد ڕۆژە

★

پشوین شل وملِ هەسە بەیانە
تا بگەین وەیەك ئاخر زەمانە

★

کراسەکەت شێلە،[10] مەیدە لە دیوار
دڵ هەدڵێکە، مەیدەو وە هەزار

★

قورئانێ بێرە پیا بیەم دەس
لە تۆ زیاتر مەیل نەم وە کەس

★

جفتێ شەمامە ها وە گوڵەوە
لەنجە ها وەلای باڵە کوڵەوە

★

جفتێ شەمامە ها وە تەرزەوە[11]
لەنجە ها وەلای باڵە بەرزەوە

★

ندیم وە باڵا، شاری وە گەردەن
فەیم گوڵێکە خوا ئیجاد کەردەن

★

باڵاکەت بەرزە وەك بەیداغی ڕۆم
عالەم ئەزانێ من وەتەمای تۆم

★

ئاگرێ ئەسووتێ وە زمناکۆوە
ئەو ئاگرە من بویم وە بۆنەی تۆوە

★

هەی‌دادو بێ‌داد دەردم تاو تاوە
شەو لە نالەی من سیروان بێ ئاوە

★

دەرماڵەکەمان شەقامە ڕێیە
یەکی ڕەت بویە نازانم کێیە

★

وە قسەی بەدکار، وە شایەی درۆ
کەفتەتە ناومان، زوڵم و ڕەنجەڕۆ

★

هەر کە دوو قسە بکا، لەم کارە
بە دۆزەق بچێ، وە پای قەنارە

★

ئەگەر نەبوایە وە لۆمەی بسات[12]
کەپرێکم ئەکرد شەوو ڕۆژ لەلات

حەتا دیار بویت، ئەمەنات کەردەم
کەفتی وە پێوار[13] گران بویی دەردم
★
ڕنەکە رۆیی، بەچە وە پەچە
مچێکمان بەپێ، دەولەمەن بەچە
★
هەورێ هاوردێ، بارانی نی‌یە
قیلەم گفتوگۆی جارانی نی‌یە
★
هەورێ هاوردێ، دنیا تاڵی کرد
ماڵی قیبلەکەم لە من باری کرد
★
دۆعام وە دۆعای ڕسوڵ ئەڵلا بێ
خاوەن کچ بمرێ، کچ بەرەڵا بێ
★
وەگولەی دوژمن نەورێ حەیاتم
دایك حەوت کوڕ بێ هەر وە تەماتم
★
کانیو سەرکانی، سۆنە سڵ ئەکا
کافر ئەو کەسە، مەعنی[14] دڵ ئەکا
★

پراوێزەکان

(١) بروانە: عباس العزاوي، تأريخ العراق بين احتلالين، الجزء الرابع، بغداد، ١٩٤٩، ص ـذــ٤ و ١٢٦.

(٢) وا دیارە مەبەستی بنار گلە، چونکە گوندی‌وا لە دەوروبەری بەغداو مدائن نەبوەو نی‌یە.

(٣) لاپەڕە ١٦٤ و ١٧٥.

(٤) محمد جميل الروژبياني، داقوق (دقوقاء) في التأريخ، بغداد، ١٩٨٢.

(٥) د. مكرم الطالباني، ابراهيم خان ثائر من كردستان، بغداد، ١٩٧١، ص ٨٦ ٨٧.

(٦) باپیری نووسەرە.

(٧) محمد جميل الروبياني، داقوق (دقوقاء) في التأريخ، بغداد، ١٩٨٢.

(٨) شێخ مەحمودی حەفید کە لە ولاتی زەنگنە بوو لەگەڵ هێزەکەی، سەيد مەحمەدی جەباریو مەحمەدی جان وەیس بەگی گل چوون بۆ زیارەتیو هەموو پێکەوە هاتن بۆ گوندی (ئاوباریك) لە بنار گل و لەوێ لە ماڵی شێخ مەجیدی شێخ ڕەزای تاڵەبانی قوناغیان گرت تا شەرەکە کرا. لەو شەڕەدا شێخ عەلی قەرەداغی شەهید کراو لە بەرامبەر (قەرەچێوار) ناشتیان. مەچەکی چەپی مەحمەد بەگیش بریندار بوو، پاش شکانیان و گەرانەوەیان بۆ ناوچەی زەنگنە لەوێ مەچەکیان تیمار کردو زامەکەی چاك بووەوە، بەڵام شوێنی کۆنە برینەکەی مەچەکی هەر مابوو.

(٩) عبدالمجيد فهمي حسن، دليل تأريخ مشاهير الالوية العراقية/ ج٢، بغداد، ١٩٤٧، ص ٢٤٢ ـ ٢٤٤٣.

(١٠) هەردەوێل کاکەیی لە کتێبی (هەڵبژاردەیەك لە هونراوی فولکلوری ناوچەی گەرمیان) باسی کردوەو دەڵێ ئەم زاتە زانایەکی ئایینی کاکەیی‌یە بە تیرەیش (باوە)یە.

(١١) ملەت: کۆمەڵە خەڵك. قێخا: کۆیخا.

(١٢) ڕەیس: ڕەئیس. هەردۆ زەن.

(١٣) چە: جە، لە.

(١٤) زەفت بۆ: زەبت بووە.

(١٥) وەملی: خاوەن فیزو تکبری.

فەرهەنگوکی وشەکانی دەقەکانی فۆلکلۆرەکان

١ ـ هاتگە: ئەم گافە وەکو (د)ی (ئەحمەد) لە زاری

سلیمانیدا دەخوێنرێتەوە.

٢ ـ عەبلە: پیاوی گەوج.

٣ ـ قشلە: پۆلیس خانەی عوسمانی.

٤ ـ ئەو دێرە هۆنراویە وتەی محەمەد بەگ جان وەیس بەگی گلە.

٥ ـ گافارە: لانك.

٦ ـ یەزەل یە زێومەن: چاو برکێمە.

٧ ـ یە تویلەدارە: لەگەڵ پەرچەم دارێك.

٨ ـ غەوز: شێخ عبدالقادر گیلانی.

٩ ـ عورروس: رووس.

١٠ ـ شێلە: جۆرە قوماشێکی تەنکە.

١١ ـ تەرزە: ساقەت و ریشە.

١٢ ـ بسات: خەڵك.

١٣ ـ پێوار: غەریبی، دوور وڵات.

١٤ ـ مەعن: مەنع، قەدەغەکردن.

سەرچاوەکان:

١ ـ معجم البلدان، یاقوت الحموي الجزء الثاني ـ مطبعة دار صادر بیروت ـ

٢ ـ تأریخ العراق بین احتلالین/ الجزء الرابع، عباس العزاوی، بغداد، ١٩٤٦.

٣ ـ عشائر العراق الكردیة/ عباس العزاوی ـ الجزء الثاني، بغداد.

٤ ـ دلیل تأریخ مشاهیر الألویة العراقیة/ الجزء الثاني، عبدالمجید فهمي حسن.

٥ ـ داقوق (دقوقاء) في التأریخ، محمد جمیل الروژبیانی. مستل من مجلة المجمع العلمي العراقي/ الهیئة الكردیة ـ العدد السابع.

٦ ـ ابراهیم خان ثائر من كردستان، مكرم الطالباني، بغداد، ١٩٧١.

٧ ـ شرفنامە، شەرف خانی بدلیسی الترجمة العربیة للاستاذ محمد جمیل الروژبیانی طبعة بغداد، ١٩٥٣ ص ٣٧٥.

٨ ـ دیوانی شێخ رەزای تاڵەبانی/ علي الطالبانی، بغداد، ١٩٤٦ چاپی دووەم.

٩ ـ هەڵبژاردەیەك لە هۆنراوەی فولكلوری ناوچەی گەرمیان، هەردەویل كاكەیی، بغداد، ١٩٨٥.

١٠ ـ شاهنامە، فردوسی.

١١ ـ جوگرافیای سیاسی، كیهان.

١٢ ـ قاموسی برهان قاطع، بە تصحیح د. محمد معین.

١٣ ـ ساڵنامەی دوڵتی غوسمانی، قرق سكزنجی سنة، ١٣١٠هـ مطبعة عامرة.

ملخص البحث

صفحات من تاريخ عشيرة گل ونمط حياتها وفولكلورها الشعبي

عبد اللطيف عبد المجيد گلي

يشير الكاتب في بداية البحث الى ان تخصيصه هذه العشيرة بالبحث ليس عن هوى في نفسه لاحياء القبيلة، ولا اشادة باصله المنحدر من «گل» وانما لكونها جزءاً من شعبة الكردي ولأنه يعرف عنها ما لايعرفه عن غيرها ويتمنى لو ان كل منتم الى جزء من هذا الشعب دون ما يعرفه عن هذا الجزء، اذاً لتوفرت لدينا مادة قيمة اذا جمعت القت الضوء على اتسام واسعة من الشعب الكردي.

يتحدث البحث عن الرقعة الجغرافية التي تقطنها هذه العشيرة تلك هي الواقعة بين (آوه سپى) و(روخان) في منطقة طوزخورماتو. ويذكر اسماء القرى التي تقطنها، ويورد معلومات معينة عن الجذر التاريخي لكلمة (گل)، كما يورد احصائيات تتعلق بالعشيرة في العصر العثماني المتاخر. ثم يتطرق الى بعض الاحداث التأريخية التي جرت ابان الاحتلال الانگليزي ومواطوء بعض الاقطاعيين مع الانگليز لاحتلال قرى هذه العشيرة. وتعرض رؤسائها وافرادها للاضطهاد سواء في العهد العثماني او في عهد الاحتلال.

ويتطرق الكاتب الى الآثار التاريخية والدينية في المنطقة والى الحياة العامة لاهاليها وجوانب اتوگرافية فيها، كما يخصص عشرة صفحات لنماذج من الشعر الفولكلوري عن الغزوات والحروب والرثاء والحب وتنوعت الاطفال، مما يتردد على السنة سكان المنطقة من ابناء العشيرة وغيرهم كذلك.